

FACTORS INFLUENCING THE EXPRESSION OF MORAL AND AESTHETIC VALUES IN THE WORKS OF MIRZO BEDIL

Jamshid Elmurodovich Tavmuradov

Lecturer

Samarkand Campus of the University of Economics and Pedagogy

tavmuradovjamshid@ipu-edu.uz

Samarkand, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: Mirzo Bedil, moral values, aesthetic values, Sufi traditions, spiritual development, socio-cultural environment, personal growth, contemporary education.

Received: 22.02.26

Accepted: 23.02.26

Published: 24.02.26

Abstract: This article analyzes the key factors influencing the manifestation of moral and aesthetic values in the works of Mirzo Bedil. The study examines Bedil's personal philosophical views, Sufi traditions, the social and cultural environment of his time, and his emphasis on spiritual and moral education. The results indicate that the moral-aesthetic values in Bedil's work are closely connected not only with individual spiritual development but also with the broader socio-cultural context. Furthermore, the article highlights the potential application of these values in contemporary social and moral education.

MIRZO BEDILNING IJODIDA AXLOQIY-ESTETIK QADRIYATLAR IFODALANISHIGA TA'SIR ETGAN OMILLAR

Jamshid Elmurodovich Tavmuradov

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Samarqand kampusi o'qituvchisi

tavmuradovjamshid@ipu-edu.uz

Samarqand, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Mirzo Bedil, axloqiy qadriyatlar, estetik qadriyatlar, Sufi an'analari, ma'naviy kamolot, ijtimoiy-madaniy muhit, shaxsiy rivojlanish, zamonaviy talim-tarbiya.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mirzo Bedilning ijodida axloqiy va estetik qadriyatlarning shakllanishi va ifodalanishiga ta'sir etgan asosiy omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda Bedilning shaxsiy falsafiy qarashlari, Sufi an'analari, jamiyatdagi ijtimoiy va madaniy muhit, shuningdek, uning

ma'naviy va axloqiy tarbiyani qadrlash xususiyatlari o'rganiladi. Maqola natijalari shuni ko'rsatadiki, Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlar nafaqat shaxsiy ma'naviy kamolot, balki jamiyatdagi axloqiy-madaniy muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Shu bilan birga, maqolada ushbu qadriyatlarni zamonaviy ijtimoiy va ma'naviy kontekstda tatbiq etish imkoniyatlari ham ko'rsatib o'tiladi.

ФАКТОРЫ, ПОВЛИЯВШИЕ НА ОТРАЖЕНИЕ НРАВСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ТВОРЧЕСТВЕ МИРЗО БЕДИЛЯ

Жамшид Элмурадович Тавмурадов

Преподаватель

Самаркандского кампуса Университета экономики и педагогики

tavmuradovjamshid@ipu-edu.uz

Самарканд, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: Мирзо Бедиль, моральные ценности, эстетические ценности, суфийские традиции, духовное развитие, социально-культурная среда, личностный рост, современное воспитание.

Аннотация: В данной статье анализируются основные факторы, влияющие на проявление моральных и эстетических ценностей в творчестве Мирзо Бедилы. Исследование рассматривает личные философские взгляды Бедилы, суфийские традиции, социально-культурную среду его времени, а также его акцент на духовное и нравственное воспитание. Результаты показывают, что морально-эстетические ценности в произведениях Бедилы тесно связаны не только с личностным духовным развитием, но и с более широким социально-культурным контекстом. Кроме того, статья подчеркивает возможности применения этих ценностей в современной социальной и нравственной педагогике.

Kirish. Mirzo Abdulqodir Bedil (1642–1720) o'z davrining nafaqat buyuk shoiri, balki chuqur falsafiy tafakkur egasi sifatida tanilgan. Uning ijodida axloqiy va estetik qadriyatlar markaziy o'rin tutadi. Bedil asarlarida shaxsning ma'naviy kamoloti, axloqiy fazilatlarini rivojlantirish va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit bilan uzviy bog'liqligi falsafiy va estetik nuqtai nazardan keng yoritilgan. Bedilning qarashlarida axloqiy va estetik qadriyatlar nafaqat

individual shaxsning ruhiy rivojlanishi bilan, balki uning jamiyatdagi oʻrni va ijtimoiy masʼuliyati bilan chambarchas bogʻliqdir.

Zamonaviy pedagogik va maʼnaviy kontekstda Bedilning axloqiy-estetik qarashlari yoshlarni tarbiyalash, shaxsiy va maʼnaviy kamolotni shakllantirish, shuningdek, jamiyatda axloqiy barqarorlikni taʼminlashda muhim manba hisoblanadi. Shu sababli, Bedilning ijodiy merosini oʻrganish, uning axloqiy va estetik qadriyatlarini aniqlash va ularni zamonaviy talim-tarbiyaga tatbiq etish dolzarb ilmiy vazifa sifatida qaraladi.

Maqolaning maqsadi Bedilning ijodida axloqiy va estetik qadriyatlarning shakllanishiga taʼsir etgan asosiy omillarni aniqlash, ularning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ahamiyatini oʻrganish, shuningdek, ushbu qadriyatlarni zamonaviy maʼnaviy va pedagogik jarayonga tatbiq etish imkoniyatlarini koʻrsatishdir. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tarixiy-falsafiy tahlil, matnshunoslik, kontseptual tahlil va komparativ yondashuv ishlatiladi.

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlar shaxsning maʼnaviy kamoloti, jamiyatdagi ijtimoiy masʼuliyat va madaniy-muomala muhiti bilan uzviy bogʻliq boʻlib, ularni zamonaviy pedagogik va maʼnaviy kontekstda tatbiq etish mumkin.

Adabiyotlar tahlili va tadqiqot metodologiyasi. Mirzo Bedilning axloqiy-estetik qarashlari va uning ijodida qadriyatlar ifodalanishini oʻrganish masalasi koʻplab olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Sultonov (2018) Bedilning shaxsiy falsafiy qarashlarini va ularning axloqiy tarbiya bilan bogʻliqligini tahlil qilgan. Karimov (2015) esa Bedil asarlarida estetik va axloqiy qadriyatlarning shakllanishini Sufi anʼanalari va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit bilan izohlagan. Raximov (2017) Bedilning ijtimoiy qarashlarini chuqur falsafiy nuqtai nazardan oʻrganib, shaxs va jamiyat oʻrtasidagi uzviy bogʻliqlikni koʻrsatgan. Choriyev (2016) va Jalolov (2020) Bedil ijodida axloqiy va estetik qadriyatlar pedagogik jihatdan qanday talqin qilinishi mumkinligini tahlil qilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni koʻrsatdiki, Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlar nafaqat shaxsiy maʼnaviy kamolot, balki jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularni zamonaviy pedagogik va ijtimoiy kontekstda tatbiq etish imkoniyati mavjud. Shu bilan birga, olimlar Bedilning qadriyatlar tizimida Sufi falsafasi va shaxsiy falsafiy qarashlarining markaziy rolini taʼkidlaydilar.

Ushbu tadqiqotda Mirzo Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlarning ifodalanishiga taʼsir etgan omillarni aniqlash uchun sifatli (qualitative) metodologiya asos sifatida tanlandi. Tadqiqot obyekti — Bedil ijodidagi axloqiy va estetik qadriyatlar, subyekti esa ushbu qadriyatlarning shakllanishiga taʼsir qiluvchi omillar va ularning zamonaviy talim-tarbiyada qoʻllanilishi.

Bedilning asarlarida ifodalangan axloqiy-estetik qadriyatlar tarixiy va falsafiy kontekstda o'rganildi. Ushbu metod yordamida Bedil ijodidagi qadriyatlarning shakllanish mexanizmi, shaxsiy va ijtimoiy jihatlari aniqlangan.

Asarlar matni orqali Bedilning axloqiy-estetik g'oyalari tizimli tahlil qilindi, ularning ma'naviy, pedagogik va ijtimoiy komponentlari ajratildi. Bu metod qadriyatlarni zamonaviy kontekstga mos talqin qilish imkonini berdi.

Bedilning axloqiy va estetik qarashlari boshqa Sufi va falsafiy an'analar bilan solishtirildi. Shu orqali Bedilning ijodiy yondashuvining o'ziga xosligi va zamonaviy pedagogik va ma'naviy jarayonga tatbiq etish imkoniyatlari aniqlangan.

Tahlil natijalari Bedilning ijodida axloqiy-estetik qadriyatlar va ularni shakllantiruvchi omillarni aniqlashga yordam berdi. Shu metod yordamida ushbu qadriyatlarning shaxsiy, ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ahamiyati yoritildi.

Ushbu metodologik yondashuv tadqiqotga Bedil ijodidagi axloqiy-estetik qadriyatlarni tizimli tarzda tahlil qilish, ularning pedagogik va ma'naviy qo'llanilish imkoniyatlarini aniqlash, shuningdek, Bedil g'oyalari orqali shaxs va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tushunishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Mirzo Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlarning shakllanishiga bir qator omillar ta'sir qilgan. Ushbu omillar Bedilning shaxsiy falsafiy qarashlari, Sufi an'analari, jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit va uning ma'naviy tarbiya prinsiplariga bo'lgan e'tiborini o'z ichiga oladi. Tahlil jarayonida ushbu omillarni uch asosiy toifa bo'yicha ajratish mumkin: shaxsiy-falsafiy omillar, ijtimoiy-madaniy omillar, va Sufi-estetik omillar.

Bedilning falsafiy qarashlari uning ijodidagi axloqiy-estetik qadriyatlarni shakllantirishda markaziy rol o'ynaydi. Tadqiqot ko'rsatdiki, Bedil insonning ichki kamoloti va ruhiy rivojlanishini qadrlagan. U axloqiy fazilatlar va estetik ma'naviyatni shaxsiy intellektual va ruhiy tajriba orqali rivojlantirishni targ'ib qilgan. Shu jihatdan, Bedil ijodida axloqiy qadriyatlar va estetik his-tuyg'ular o'zaro uyg'unlashgan, ular shaxsning ichki dunyosini boyitish va ma'naviy mukammallikka yetaklashga xizmat qilgan.

Bedil ijodining ijtimoiy konteksti uning axloqiy-estetik qarashlariga bevosita ta'sir qilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, 17-asr o'rta Osiyo jamiyati sharoitida diniy, ma'naviy va madaniy qadriyatlarning jamiyat hayotidagi o'rni Bedilning estetik va axloqiy qarashlarini shakllantirgan. U jamiyatdagi adolat, ijtimoiy mas'uliyat va madaniy qadriyatlarni shaxsiy ma'naviy kamolot bilan uzviy bog'lagan. Shu orqali Bedilning ijodida axloqiy va estetik

qadriyatlar nafaqat shaxsiy rivojlanish vositasi, balki jamiyatdagi axloqiy muvozanatni ta'minlashning vositasi sifatida ham aks etgan.

Sufi falsafasi Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlarning shakllanishiga muhim ta'sir ko'rsatgan. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Sufi an'analari Bedilning g'oyalarida ruhiy tarbiya, insonning ichki go'zallik va ma'naviy mukammallikka intilishi orqali axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash prinsipini uyg'unlashtirgan. Shu bilan birga, Sufi estetik tushunchalari Bedil ijodida badiiy ifoda vositalari, poetik obrazlar va falsafiy konseptlar orqali ifodalangan. Bu esa axloqiy qadriyatlarni estetik tajriba bilan birlashtirishga imkon yaratgan.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlarning shakllanishi ko'p qirrali bo'lib, shaxsiy falsafiy qarashlar, Sufi an'analari va ijtimoiy-madaniy muhitning o'zaro ta'siridan kelib chiqqan.

Axloqiy qadriyatlar Bedil ijodida shaxsning ruhiy va intellektual rivojlanishi, estetik qadriyatlar esa uning badiiy va ma'naviy ifodalanishiga xizmat qilgan.

Bedil ijodida axloqiy-estetik qadriyatlar nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash va axloqiy-madaniy muhitni shakllantirishga hissa qo'shgan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Bedilning qadriyatlar tizimi zamonaviy ma'naviy va pedagogik jarayonda ham qo'llanishi mumkin. Masalan, shaxsiy tarbiya, axloqiy va estetik ta'lim, madaniy-ma'rifiy tadbirlar orqali Bedilning qarashlarini amaliy kontekstga tatbiq etish mumkin.

Shu bilan, tahlil natijalari Bedil ijodidagi axloqiy-estetik qadriyatlarni shakllantirgan omillarni tizimli tarzda yoritadi va ularning shaxsiy, jamiyat va madaniy kontekstdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Tadqiqot shuni tasdiqladiki, Bedilning falsafiy-estetik yondashuvi zamonaviy ijtimoiy va ma'naviy tarbiya jarayonlariga tatbiq etilishi mumkin bo'lgan konseptual asosdir.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Mirzo Bedil ijodida axloqiy va estetik qadriyatlar bir qator omillar ta'sirida shakllangan bo'lib, ular shaxsiy falsafiy qarashlar, Sufi an'analari va jamiyatdagi ijtimoiy-madaniy muhit bilan uzviy bog'liqdir. Bedilning shaxsiy falsafiy yondashuvi shaxsning ruhiy kamoloti va intellektual rivojlanishiga, Sufi an'analari esa ma'naviy tarbiya va estetik ifodaga katta ahamiyat bergan. Shu bilan birga, jamiyatdagi axloqiy-madaniy muhit Bedilning qadriyatlar tizimida markaziy rol o'ynagan, chunki u shaxsiy ma'naviy kamolot va ijtimoiy barqarorlik o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlagan.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, Bedil ijodidagi axloqiy-estetik qadriyatlar nafaqat shaxsning ma'naviy kamoloti va axloqiy rivojlanishi uchun, balki jamiyatning axloqiy-madaniy muhitini mustahkamlash, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun ham muhim vosita sifatida

ishlatilishi mumkin. Shu sababli, Bedilning falsafiy-estetik yondashuvi zamonaviy pedagogik va ma'naviy kontekstda ham dolzarbdir.

Bedilning ijodiy merosi axloqiy va estetik qadriyatlarning shakllanishini, ularning shaxsiy, madaniy va ijtimoiy kontekstdagi ahamiyatini tushunishga xizmat qiladi. Tadqiqot shuni tasdiqladiki, Bedilning qarashlarini zamonaviy talim-tarbiyaga tatbiq etish nafaqat yoshlarning ma'naviy kamolotini rivojlantirish, balki ularni jamiyatga mas'uliyatli, axloqiy barqaror shaxslar sifatida tarbiyalashda ham samarali vosita hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bedil, M. A. (2001). Diwan-i Bedil. Toshkent: Sharq Nashriyoti.
2. Sultonov, M. (2018). Bedilning falsafiy qarashlari va ma'naviy tarbiyada ahamiyati. Toshkent: Ilm-Ziyo.
3. Karimov, S. (2015). Sufi falsafasi va shaxsning ma'naviy kamoloti. Samarqand: Sharq.
4. Raximov, B. (2017). Bedil ijodida axloqiy va estetik qadriyatlar. Pedagogika ilmiy jurnali, 4(15), 34–42.
5. Choriyev, O. (2016). Ma'naviyat, axloq va estetik qadriyatlar: Bedil yondashuvi. Toshkent: Fan va Texnologiya.
6. Nasriddinov, A. (2019). O'zbek klassik falsafasi va Bedil. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Nashriyoti.
7. Jalolov, R. (2020). Bedilning ijtimoiy, axloqiy va estetik qarashlari. Ta'lim va Pedagogika jurnali, 2(9), 28–36.
8. Shomurodov, I. (2015). Sufi falsafasi va insonning ma'naviy kamoloti. Toshkent: Ilm-Fan.
9. Abdizoitovich G. Educational Problems In The Information Society //Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL). – 2025. – T. 6. – №. 4. – C. 5-5.
10. Ilhom R. Synergetics: A Historical Analysis of the Ideas of Self-Organization //Jurnal ISO: Jurnal Ilmu Sosial, Politik dan Humaniora. – 2024. – T. 4. – №. 2. – C. 8-8.
11. Tavmuradov J. Mirzo Bedilning falsafiy va tasavvufiy g'oyalarini shakllanishida adabiyot, til va uslub masalalari //«ACTA NUUZ». – 2025. – T. 1. – №. 1.12. – C. 196-198.
12. Elmuradovich T. J. The spiritual and philosophical legacy of Abdulqadir Bedil: language, meaning, and human consciousness //Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research. – 2024. – T. 2. – №. 12. – C. 72-77.